

شوین کهوتنی قورئان و

سوننات به تیگه یشتنی

پیشینی نوممات

ک: شیخ عبدالمالک رضانی الجزائری

وه رگیه ان: م. عبدالغفور عبدالله

اتباع الكتاب

والسنة بفهم

السلف

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وحده والصلاة والسلام على رسول الله وعلى آله وصحبه أجمعين،

أما بعد:

ئوهی کهوا ناکوکی تیدا نییه له نیوان موسلماناندا له کوئن و تازهدا ئوهیه که ئه و ریگایه ی خوی گه وره پیی پارزییه بو ئیمه بریتییه له ریگای قورئان و سوننات، وه هه موو شتیک بولای ئه و ریگایه ده گپنه وه، وه ده ستهپیکیشان هه ر له و ریگایه وهیه، ئه گه ر جیاوازیش بن له پروه کانی هینانه وه یان به به لگه واته قورئان و سوننات .

وه خوی گه وره ش زه مانه تی به رده وامی و دامه زراوی بو ئه و که سه کردووه که شوین قورئانی پیروز ده که ویت هه ربویه له سه ر زوبانی جنوکه باوه رداره کانه وه

فه رموویه تی:

﴿ قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِنَّ لِطَرِيقِ

مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾ [الأحقاف: ٣٠].

واته: ئه ی گه له که مان ئیمه گویمان له په یام و قورئانیک بوو که له دوی موسا ﷺ هاتوته خواره وه که هه موو ئه و په یامانه ی که پیش ئه م هاتوونه ته خواره وه به راستی ده زانیت و دلنییای له سه ر ده کاته وه وه ئه و قورئانه ریمنونی هه موو مروفایه تی ده کات بو راستی و ریگایه کی راست و په وان .

هروهك چۆن زه مانه تی ئه وانه دهكات كه شوین پیغه مبهری خوا ﷺ ده که ون، که خوی گه وره پیی ده فهرموویت: ﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾﴾ [الشوری: ٥٢]

واته: به پاستی ئه و به نامه یه ی که بۆ تۆمان نار دۆته وه خواره وه پینمونی دهكات بۆ پینگایه کی پاست و دروست .

به لام ئه وه ی که وای له گروه ئیسلامیه کان کردوه له پینگای پاست لابدهن ئه وه یه که کۆله که ی سییه میان له بیر کردوه که له ههردوو وه حیه که دا ئاماژه ی پیدراوه، ئه ویش بریتیه له تیگه یشتنی پیشینی چاک بۆ قورئان و سوننه ت .

وه به پاستی سوره تی فاتحه زۆر به پوونی ههرسی بنچینه که ی له خۆ گرتوه: که ده فهرموویت:

﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾﴾ [الفاتحه: ٦].

واته: خویه گیان پینمونیان بکهیت بۆ پینگای پاست . که ههردوو بنچینه ی قورئان و سوننه ت ده گریته وه، ههروهک پیشتر باسمان کرد.

وه که ده فهرموویت: ﴿صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ﴿٧﴾﴾ [الفاتحه: ٧].

واته: پینگای ئه وانه ی که وای نهمه ت و به خشینه کانی خۆت پیداون . وه ئه وه تیگه یشتنی پیشین ده گریته وه بۆ ئه و پینگایه، له گه ل ئه وه ی که هیچ که سیك گومانی له وه دا نییه که هه رکه سیك ده ست بگریت به قورئان و سوننه ته وه ئه وه به پاستی هیدایه ت دراوه بۆ پینگای پاست، ته نها ئه وه نه بیته که تیگه یشتنی خه لکی بۆ قورئان و سوننه ت هه ندیکی پاسته و هه ندیکیشی هه له یه، که ئه وه ش پیویستی به بنچینه یه کی سییه م هه یه بۆ لابرندی ئه و خیلاف و بیروپا جیاوازانه، ئه ویش بریتیه له گریدانی تیگه یشتنی ئه وانه ی که وای پاشینه ن به تیگه یشتنی ئه وانه ی که وای پیشینه ن .

ئین قه ییم ده فهرموویت: (ورد به ره وه له نه ئینه کی جوان له باس کردنی هۆکارو پاداشت بۆ ئه و سۆ تاومه به کورتترین و پوختترین ده ربهرین، له به ره وه ی نهمه ت

پېښه خشینیان به ستر او ته وه به و هیدایه ته وه که بریتیه له زانستی به سودو کرده وه ی چاک^(۱) .

وه ده فهرموویت: (وه هرکه سیک زیاتر حق بنا سیت و شوینی بکه ویت نه وا نه و که سه نزدیکتره له رېځگای راست، وه هیچ گومانیشی تیدا نییه که هاوه لانی پیغه مبه ر ﷺ پره زای خویان له سهر بیت نه وان له پیشترن بؤ نه م و ه سفه وه که له پافیزه کان ... هه ریویه پیشین لیکدانه وه ی (رېځگای راست و نه هله که یان) به نه بو به کرو عومرو هاوه لانی ﷺ پیغه مبه ری خوا ﷺ لیکد او ته وه ...)^(۲) .

وه نه مه ش ده قیکه له وه وه پر حمه تی خوی لی بیت له سهر نه وه ی که باشتین که سانیک که خوی گوره فه زل و نیعمه تی زوری پیبه خشیون له زانست و کرده وه ی چاک هاوه لانی پیغه مبه رن ﷺ، چونکه نه وان ناماده ی دابه زینی قورئان بوون، وه ناگاداری سوننه ت و رینمونیه کانی پیغه مبه ر ﷺ بوون و تیی گه یشتبوون و به جوانی لیکیان ده دایه وه، هه روه که ئیبن مه سعود ﷺ ده فهرموویت: (هه رکه سیک له ئیوه که ده یه ویت شوین که سیک بکه ویت نه وا با شوین نه وانه بکه ویت که مردوون، چونکه که سی زیندوو له فیتنه پاریزاو نابیت، وه نه وانه هاوه لی موحه ممدن ﷺ، وه نه وانه باشتینی نه م نوممه تن، وه خاوه نی باشتین دلن، وه به سودترین زانستیان پیبوه، وه که مترین داواکاریان هه بووه، نه وانه که لیک بوون خوی گوره هلی بژاردن بؤ هاوه لایه تی کردنی پیغه مبه ره که ی ﷺ و سه رخستنی ئایینه که ی، بؤیه ریزو گوره یی نه وانتان له بهر چاو بیت، وه شوین رپیازی نه وان بکه ون، وه نه وهنده ی که ده توانن دست بگرن به پره وشت و ئایینی نه وانه وه، چونکه به راستی نه وان له سهر رېځگایه کی راست بوون)^(۳) .

(۱) (مدارج السالکین: ۱۳۱) .

(۲) (مدارج السالکین: ۷۲۱-۷۳)، وقد صح هذا التفسیر موقوفا علی أبي العالیة والحسن، ذکره ابن حبان فی الثقات (۲۹۹\۶) تعلیقا، و وصله ابن نصر فی السنة (۲۷)، وابن جریر فی تفسیره (۱۸۴)، وابن أبي حاتم فی تفسیره (۲۱\۱-۲۲)، والحاکم (۲۵۹\۲)، و صححه هو والذهبی) .

وه بروانه: الإمامة والرد علی الرافضة لأبي نعیم (۷۳)، فقد ورد فيه مثله عن ابن مسعود ﷺ.

(۳) (أخرجه بنحوه ابن عبدالبر فی جامع البیان: (۹۷\۲) و رواه أبو نعیم فی الحلیة عن ابن عمر ﷺ: (۳۰۵\۱) .

وه هروهها دهفه رموویت: (خوای گوره سهیری دلی بهنده کانی کرد دلی موحه ممدی ﷺ به باشتین دل بینی، هریویه هلیبژارد بؤ خوئی و په یامه کی خوئی پیدا نارد، پاشان ته ماشای دلی بهنده کانی کرد له دواي دلی موحه مد ﷺ دلی هاوه لاکانی ﷺ به باشتین دل بینی، هر بؤیه کردنی به وه زیرو یاریده دهری پیغمبره کی ﷺ، نه وان له پیتاوا نایینه کهیدا دهجه نگان، وه هر شتیک که موسلمانان به باشی دابننن نهوا له لای خوای گوره ش باشه، وه هر شتیک به خراب دابننن نهوا له لای خوای گوره ش خرابه) (٤).

وه نهو موسلمانان هه که نین مه سعود ﷺ مه به ستنی بریتین له هاوه لان رهزای خویان له سهر بیت .

نیمامی نه حمه د (ره حمه تی خوای لی بیت) دهفه رموویت: (بنچینه ی سوننه ت له لای نیمه بریتییه له دست گرتن به و به نامه یی که هاوه لانی پیغمبره ﷺ له سهر بووه وه هروهها شوینکه وتنیان تپیدا) (٥).

وه هرکه سیکیش ره زامه ندی خوای به دست هینا بیت له دواي نه وان نهوا به هوئی شوین که وتنی نه وان هویه، خوای گوره دهفه رموویت:

﴿وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ﴾ [التوبة: ١٠٠] (٦).

(والسابقون الأولون) نه وان هه که پیش نهو ممه ته که وتن وه دست پیش خه ریان کردووه له نیمان هینان و کوچ کردن له بهر خوا بؤ مه دینه، هروهها تیکوشاون و بهرده وام له سهر نهو نایینه بوون که خوای گوره ناردوویه تییه خواره وه که نایینی نیسلامه . (من المهاجرین) نه وان هه که دهر کران له ناو مال و سامانیان وه به ته مای

(٤) (رواه أحمد (٣٧٩\١)، وغيره وهو حسن) .

(٥) (رواه اللالكائي في شرح أصول اعتقاد اهل السنة) (٣١٧)، وابن الجوزي في مناقب أحمد (ص: ٢٣) في كلام طويل، وساق الخلال إسناده في السنة (١٦٨)، واختصره).

(٦) بروانه: (تخریج استدلال مالك بهذه الاية في إعلام الموقعين لابن القيم: (٩٥\٤-٩٤\٤) .

پاداشتی خوی گوره بوون و ره زامه ندی نه ویان ده ویست وه مه به ستیان سه رخستی دینی هه لبرئیری خواو پاشان پیغه مبه ره که ی بووه ﷺ . به راستی نه وانه راستگون (والانصار) وه له پشتیوانان که ئیمانان هینا وه دل و ده رونیان و ماله کانیا ن دا جیگیربوو، وه نه و کوچ کردوانه یان خو ش ده ویست که ده هاتن بو لایان وه پیش خویانیا ن ده خستن نه گهر له شتیکیشدا بوایه که تاییه تی خویان بوایه . (والذین إتبعوهم یاحسان) نه وانه ش که به چاکی شوین که وته ی نه وانن له بیروبا وه پرو گوتارو کرده وده دا چونکه نه و پیشینه چاکه له هه موو زه م کردنیک پزگاریان بووه و نه وپه ری ستایش کراون و باشترین ریژیان لی گیراوه له لایه ن خوی میهره بانه وه . (رضی الله عنهم) خوی گوره پازی بووه لییان وه نه وده ش گهره ترین نیعمه ته له به هه شت دا . (ورضوا عنه) نه وانیش به و به شه پازین که خوا پیی به خشبون .

وه دیاری کردنی ماوه ی سه رده می پیشین هاتوو نه و پیشینه ی که ره وانیه سه ریچی بکرین نه ویش به داهینانی جو ره تیگه یشتنیک که نه وان نه و تیگه یشتنه یان نه بوو بیت، وه که له فه رموده که ی ئیین مه سعود ﷺ که ده فه رموویت: پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموویه تی: (باشترینی خه لکی خه لکی نه م سه رده مه ی منن، پاشان نه وانه ی که له دوا ی نه مان دین، وه پاشان نه وانه ی که له دوا ی نه مانیشه وه دین، وه پاشان خه لکانیک دین که شایه تی دانه که یان پیش سویند خوار دنه که یان ده که ویت، وه سوینده که شیان پیش شایه تی دانه که یان ده که ویت) (۷) .

وه ئیمام عبدالحمید بن بادیس په حمه تی خوی لی بیت ده فه رموویت: (ئیسلام نه ویه که له قورئانی پیرو زو سوننه تی پیغه مبه ردا یه ﷺ وه نه وده ش که وه پیشینه کانی له سه ری بوون له نه هلی نه و سی سه ده یه ی که شاهیدی باشی و چاکه یان بو دراوه له سه ر زوبانی نه و که سه ی که راستگو یه و به راستگو دانراوه) (۸) .

(۷) وه هه رکه سیک به گومانه له ژماره ی سه ده کان با بگه ریته وه بو کتابی: الصحیحة للألبانی رقم (۷۰۰) . متفق علیه،

البخاری (۲۶۵۲)، و مسلم (۲۵۳۳) .

(۸) (آثار الامام عبدالحمید بن بادیس (۷۳\۵) .

وه بؤ ئەم بنچینه‌یه‌ش تیروانین و به‌لگه‌ه‌یه له قورئان و سوننه‌ت، له‌وانه: خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا بُيِّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ تُولِيهِ مَا قَوْلَىٰ وَنُصَلِّهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾ [النساء: ١١٥] .

واته: هه‌ر كه‌سێك سه‌رپێچی پێغه‌مبه‌ر ﷺ بكات و دژایه‌تی ئەو دینه بكات كه هیناویه‌تی له‌دوای ئەوه‌ی كه به‌لگه‌كانی بؤ پوون كرایه‌وه له قورئان و سوننه‌ت، وه شوین پێبازی غه‌یری موسلمانان كه‌وت، ئەوا ده‌یده‌ینه ده‌ست ئەو پێبازو به‌رنامه‌یه‌ی كه خۆی هه‌لبژاردوه وه له سه‌رئه‌نجامیشدا به‌هۆی ئەو لادانه‌یه‌وه ده‌یخه‌ینه ناو ئاگری دۆزه‌خه‌وه و سزای ده‌ده‌ین، وه دۆزه‌خیش خراپترین شوینه كه چاوه‌پێی ئەوان ده‌كات و چاره‌نوسی ئەوانی بؤ ده‌گه‌رپێته‌وه .

وه شاهد لی‌رده‌ا بریتیه‌یه له گری‌دانی دوركه‌وتنه‌وه له پێبازی موسلمانان له‌گه‌ل سه‌رپێچی كردنی پێغه‌مبه‌ر ﷺ به‌یه‌كه‌وه كه ده‌بێته‌هۆی ئەوه‌ی كه ئەو هه‌ره‌شه‌ تونده جیبه‌جی ببیت، له‌گه‌ل ئەوه‌ی كه سه‌رپێچی كردنی پێغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ته‌نها به‌سه‌ بؤ ئەو هه‌ره‌شه‌یه هه‌روه‌ك خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا بُيِّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَسَيُحِطُّ أَعْمَالَهُمْ﴾ [محمد: ٣٢]^(٩).

واته: ئەوانه‌ی كه بپاوه‌ریان هه‌لبژاردو وه خۆیان و خه‌لكانی تریان به‌ره‌و بپاوه‌ری برد ئەویش به‌هۆی پێگریان له پێبازه‌كه‌ی خوای گه‌وره به‌لاشه‌و مال و سامان وه دژایه‌تی پێغه‌مبه‌ریان ﷺ كرد و سه‌رپێچیان كرد له‌دوای ئەوه‌ی كه هه‌موو به‌لگه‌و ئایه‌ته‌كانیان بؤ پوون كرایه‌وه ئائێه‌وانه با باش بزائن به‌و كارهیان هه‌یج زیانێکیان به‌خوا نه‌گه‌یاندوه چونكه خوای گه‌وره بی‌پێویسته له هه‌موو دروستكراوه‌كانی، وه هه‌موو ئەو په‌رستن و كارانه‌ی كه ئەنجامی ده‌ده‌ن بؤ غه‌یری خوا هه‌یجی له‌لای خوا قه‌بول نییه وه هه‌مووی پوچه‌له‌.

(٩) بروهانه: (مجموع فتاوی لابن تیمية: (١٩٤\١٩).

وه ههروه ها عه بدولای کوری لوحه ی له موعاویه ی کوری ئه بو سوفیانه وه ﷺ ده گپرتته وه که وا له ناوماندا هه لسا و تی: پیغه مبهری خوا ﷺ هه لسا له ناوماندا و فرموی: (وریابن وه چاک بزائن که ئه وانه ی پیش ئیوه له ئه هلی کیتاب بوون به حه فتا و دوو تا قمه وه، وه ئه م گه له ش ده بیئت به حه فتا و سی تا قم، حه فتا و دوویان بۆ ناو ئاگرن، وه یه کیکیشیان بۆ ناو به هه شته، که ئه ویش (الجماعه) یه واته: ئه وانه ی که په یوه ستن به قورئان و سوننه ته وه به تیگه یشتنی هاوه لآن^(۱) .

وه شاهید لیڤه دا ئه وه یه که وا کۆمه لی پزگار بووی به (جهماعه) وه سف کرد، وه خۆلادان له دانه پالیان بۆلای قورئان و سوننه ت، له گه ل ئه وه شدا که به هیچ شیوه یه که ئه وان له م دووانه ده رناچن، وه نه ینی ئه مه ش له وانیه وریاییه که بیئت له سهر (جهماعه) که به ته واوی له قورئان و سوننه ت گه یشتون، وه ههروه ها کرده وه ی پیده که ن به وشیه یه ی که وا خواو پیغه مبهر ﷺ ده یانه ویئت، وه ئه و کاته ش هیچ کۆمه لیک نه بوون ته نها هاوه لانی پیغه مبهر ﷺ نه بیئت، وه هه ربویه زانایان له فریزی تری ئه م فرموده یه یان به سه حیح داناوه که حاکم و غه یری ئه ویش پیاویه تیان کردووه که پیغه مبهر ﷺ وه سفی کۆمه لی پزگار بووی کرده وه فرموویه تی: (ئه وانن که وا له سهر ئه و مه نه ج و پزبازهن که من و هاوه لانی له سهرن) .

وه ههروه ها عیرباضی کوری ساریه ﷺ ده فرموویت: (پیغه مبهری خوا ﷺ ئامۆزگاری کردین ئامۆزگاریه کی زۆر کاریگه ر، به هۆیه وه فرمیسک به چاوه کاندایا هاته خواره وه، وه دلله کانیشی راجله کاند، ئنجا یه کی ووتی: ئه ی پیغه مبهری خوا ﷺ: ئه وه وه کو ئامۆزگاری که سیکه که مائتاوای ده کات، به چی ئامۆزگاریمان ده که یه ت؟ ئه ویش فرموی: ئامۆزگاریتان ده که م به وه ی که له خوا بترسن، وه به گوپراپه لی و ملگه چی نواندن، ئه گه ر بۆ به نده یه کی حه به شیش بوو، چونکه به پراستی هه رکه سیک له دوای من بژی ئه وا دووبه ره کی و جیاوازی زۆر ده بینیت، بۆیه فرماتنان پیده که م که ده ست بگرن

(۱۰) (رواه ابوداود و غیره وهو صحیح) .

به سوننه تی منه وه، وه ههروهه دهست بگرن به سوننه تی هاوه له هیدایهت دراوه کانه وه، وه په یوهست بن پئیانه وه به کاکيله کانتان توند دانی پيدا بنین، وه دریابن و خوتان بپاریزن له شته داهینراوه کان، چونکه به پراستی هه موو تازه داهینراویک بیدعه یه، وه هه موو بیدعه یه کیش گومراییه^(۱۱) .

وه شاهید لیږده دا بریتیه له کۆکردنه وه ی شوین که وتنی سوننه تی پیغه مبه ر ﷺ و سوننه تی جینیشینه هیدایهت دراوه کانی ﷺ^(۱۲)، پاشان ورد به ره وه که چۆن پیغه مبه ر ﷺ و ته که ی خوی کرد به ئامۆزگاری بۆ ئوممه ته که ی له دوا ی خوی تا فیږی راستگویی و ته کانیا ن بن له ره سه نایه تی ئه م مه نه جه دا، پاشان ورد به ره وه که وا چۆن به ره نگاری ناکۆکی و جیاوازی بۆته وه به په یوهست بوون به و مه نه جه وه بۆ فیږی بونی ئه و بنچینه ی که وا (تیگه یشتنی پيشینی چاک) هۆکاری رزگار بوونه له په رته وازه ی و ته فره قه .

شاطبي رحمه تي خواي لى بيت ده فره موويت: (ههروهه ده بينى - پیغه مبه ر ﷺ سوننه تی جینیشینه رینمونیکراوه کانی ﷺ به سته وه به سوننه تی خویه وه، وه له شوین که وتنی ئه و شوین که وتنی سوننه تی ئه وانه، وه شتی تازه داهینراویش پیچه وانه ی ئه مه یه، له هیچ شتی کدا له و نییه، چونکه ئه وه ی ئه وان ﷺ کردویانه به سوننه ت و له سه ری رۆیشتون: یان شوین که وتن بووه بۆ سوننه تی پیغه مبه ر ﷺ، وه یان شوین که وتن بووه بۆ ئه و شته ی که ئه وان لیى تیگه یشتون له سوننه ته که یدا ﷺ له وردو درشتی به شیوه یه که لای غه یری ئه وان شاراوه بووه، وه ئه وه ش له مه زیاتر نییه)^(۱۳)

وه هه موو ئه م ده قانه م هیناون و کردومن به به لگه له سه ر ره سه نییى ئه و بواره ی که ویستومه باسی بکه م، چونکه بۆم ده رکه وت که ئیبن ئه بیلعیز له شه رحی ئه و ته یه ی

(۱۱) (رواه ابوداود وغيره، وهو صحيح) .

(۱۲) که ئیبن قودامه رحمه تي خواي لى بيت له (لمعة الاعتقاد) دا ئاماژه ی پيداوه (به ژماره ۶- البدر) .

(۱۳) (الإعتصام: ۱۰۴/۱) .

طه حاوی ئه وهی لاداوه که ده لئیت: (وه شوین سوننه ت و جه ماعه ده که وین، وه دوردده که وینه وه له دووبه ره کی و جیاوازی و نامویی) ^(۱۴) .

جیبه جی کردن:

له بهر پیویستی پابه ند بوون به تیگه یشتنی قورئان به هوی سوننه ته وه، وه ههروه ها پابه ند بوون به تیگه یشتنی قورئان و سوننه ت به و شیوه یه ی که وا پیشینه چاکه کان له سه ری بوون، لیره دا به سه ره اتیک ده هیئمه وه که له رۆژانی مهینه تی ئیمام ئه حمه د ره حمه تی خوی لی بیّت رویداوه، بۆ ئه وهی هه ردوو مه به سه ته که پروون بکاته وه له یه ک کاتدا .

ئاجوری ره حمه تی خوی لی بیّت ده فه رموویت: (پیم راگه یه نراوه له - المهدی - یه وه ره حمه تی خوی لی بیّت که وتویه تی: باوکم له که سی نه داوه - واته: الواثق - ته نها له مامۆستایه ک نه بیّت که له - مصیصه - وه هینرابوو، وه ماوه یه ک له به ندینخانه مابوه وه، پاشان رۆژیک باوکم بیری که وته وه و وتی: ئه و مامۆستایه م بۆ بهینن، هینایان که ده ست و پیوه ند کرابوو، کاتیک له بهر ده ستیدا وه ستینرا سلوی لی کرد، به لام ئه و وه لامی سلوه که ی نه دایه وه .

مامۆستاکه ش پیی وت: ئه ی پیشه وای باوه پرداران! تو ئه ده بی خوی گه وره ت له گه لدا به کار نه هینام، وه ههروه ها ئه ده بی پیغه مبه ریش ﷺ، خوی گه وره ده فه رموویت: ﴿

وَإِذَا حُيِّمُ بِنَحِيَّتِهِ فَحَيُّوا بِأَحْسَنِ مَنَآ أَوْ رُدُّوهُآ ﴿ [النساء: ۸۶].

واته: ئه گه ر سلوتان لیکرا ئه و به جوانترین شیوه وه لامی سلوه که بده نه وه یان ههروه کو خوی وه لامی بده نه وه .

وه ههروه ها پیغه مبه ریش ﷺ فه رمانی کردوه به وه لامدانه وهی سه لام!!
ئه ویش پیی وت: وعلیک سلام . پاشان به (ابن ابی دؤاد) ی وت: پرسپاری لی بکه، ئه ویش وتی: ئه ی پیشه وای باوه پرداران! من ده ست به سه رو به ندکراوم، له به ندینخانه دا به

تهیه موم نویژ ده که م، وه ئاوم لی قه دهغه کراوه و پیم نادهن، فه رمان بکه کۆت و زنجیره که م بکرینه وه، وه فه رمان بکه ئاوم بدهنی خۆم پاک بکه مه وه و نویژ بکه م، پاشان پرسیارم لی بکه .

ووتی: فه رمانی کردو بهنده کانی کرانه وه، وه فه رمانی کرد که ئاوی بدهنی، دهست نویژی گرت و نویژی کرد، پاشان به (ابن ابي دؤاد) ی وت: پرسیارمی لی بکه .
ئنجا مامۆستا که وتی: پرسیارکردن بۆ منه، فه رمانی پییکه که وه لأمم بداته وه، ئه ویش وتی: پرسیار بکه، مامۆستا که روی له (ابن ابي دؤاد) کردو پرسیارمی لی کردو ووتی: هه والم بدهری ده رباره ی ئه و شته ی که خه لکی بۆ لا بانگ ده که ی، ئایا ئه م شته پییغه مبه ری خوا ﷺ خه لکی بۆ بانگ کردو وه ؟

وتی: نه خیر!

وتی: ئه ی ئه و شته ئه بوبه کری صدیق ﷺ له دوا ی ئه و خه لکی بۆ بانگ کردو وه ؟

وتی: نه خیر!

ئه ی ئایا شتی که که عومه ری کورپی خه تتاب ﷺ بانگه وازی بۆ کردو وه له دوا ی ئه وان ؟

وتی: نه خیر!

مامۆستا که وتی: ئه ی ئه و شته عوسمانی کورپی عه ففان ﷺ بانگه وازی بۆ کردو وه له دوا ی ئه وان ؟

وتی: نه خیر!

وتی: ئه ی ئه و شته عه لی کورپی ئه بو تالیب ﷺ بانگه وازی بۆ کردو وه له دوا ی ئه وان ؟

وتی: نه خیر!

مامۆستا که وتی: که واته شتی که پییغه مبه ری خوا ﷺ بانگه وازی بۆ نه کردییت، وه نه ئه بوبه کر، وه نه عومه ر، وه نه عوسمان، وه نه عه لی ﷺ بانگه وازیان بۆ نه کردو وه تۆ خه لکی بۆ بانگ ده که ییت؟! ئه مه ش له وه زیاتر نییه که بلیین: زانیویانه یان نه یان زانیوه .

ئەگەر بلیت: زانیویانە بەلام بیدەنگ بوون لەسەری، کاتی چۆن ئەوان کە زانیویانە و دروست بوو بەی دەنگ بن لەسەری بەهەمان شیوەش بی دەنگ بوون بۆ ئیمە دروستە لەسەری،

و ئەگەر بلیت: ئەوان نەیان زانیو و من زانیومە، ئەی ناپاکی کۆری ناپاک! پیغەمبەر ﷺ و جینشینە پینوما کراوەکان ﷺ شتیکیان نەزانیوت تۆ و هاو لەانت دەیزانن؟! موتهدی وتی: باوکم بینی هەلسا و سەرسام بوو، وە جله کانی بە دەمیە وە ناو پی دەکەنی، پاشان وتی: راست دەکات، لەو زیاتر نییە کە تۆ بلیت: نەیان زانیو یان زانیویانە .

ئەگەر بلیت: زانیویانە و بی دەنگ بوون لەسەری ئەو بی دەنگ بوونمان بەسە وە ئەوان بی دەنگ بوون .

و ئەگەر بلیت: ئەوان نەیانزانیو و تۆ زانیوتە . ئەی ناپاکی کۆری ناپاک! پیغەمبەر ﷺ و هاو لەانی ﷺ شتیکیان نەزانیو تۆ و هاو لەانت زانیوتانە؟! پاشان وتی: ئەی ئەحمەد! وتم: بەلی، وتی: مەبەستم تۆ نییە، بەلکو مەبەستم (ئین ئەبی دؤاد ه)، هەلسا بۆلای و وتی: شتیک بدە بە و مامۆستایە، وە دەری بکە لە شارە کەمان) .

و لە پریوایەتیکی تردا زەهەبی لە (السیر) دا هیناویەتی (.... وە ئین ئەبی دؤادی لە بەرچا و کەوت، وە لەدوای ئەو کەسی تری تاقی نەکردووە) .

و لە پریوایەتیکی تردا: (موتهدی دەلی: وە بەهۆی ئەو و توویژە وە من پەشیمان بوومە وە لەو قسەیه، وە گومان دەبەم کە باوکیشم لەوکاتە وە گەرابیتە وە)^(۱۵) .

(۱۵) قال النهي: (هذه القصة مليحة، وإن كان في طريقها من يجهل ولها شاهد) (السير: ۳۱۳\۱۱) .

قلت: وقد رواها الاجري في الشريعة بلاغا (۱\۴۵۵)، ثم أسندها (رقم: ۱۹۳)، وعنه ابن بطه في الابانة الرد على الجهمية (۴۵۲) .

وأخرجها أيضا من طريق أخرى ابن بطه تحت الرقم السابق و (۴۵۳)، و الخطيب في تاريخ بغداد (۱۵۱\۱۰۲)، و

(۷۹\۷۵\۱۰)، وابن الجوزي في مناقب الامام أحمد (ص: ۴۷۵-۴۸۰)، وعبدالغني المقدسي في الحنة (ص: ۱۶۹-۱۷۴) و

(۱۶۷-۱۶۹)، وابن قدامة في التوابين (ص: ۲۱۰-۲۱۵) .

ليُرهدا ده لئيم: جوان ورد به ره وه: ئەو مامۆستايه ئەم كارەى گەرانە وه بۆ ژياننامەى پيشينه چاكه كانمان ﷺ وه جياوازي و ناكۆكيه كان راسته وخۆ نه مان، وه ههروهها هۆكارى هيدايت دانى (واثق و موهته دى) بوون وهك له به سه رها ته كه دا باس كرا، وه ئەمه ش پينيشان ده رته له سه ر ئەوهى كه به راستى ئەمه بنچينه يه كى په سه نه، بۆيه پاريزگارى لئيكه ! .

هه ربۆيه تا ئيستاش زانايان وته كه ي پيشه وا ماليكى كورپى ئەنه س په حمه تى خواى لى بيت ده هيننه وه كه ده لئيت: (كۆتاي ئەم كارە چاك نابيت ته نها به وه نه بيت كه سه ره تاكه ي پى چاك بوه) . وه ئەم وته گه وره يه ماليك وه رى گرتووه له مامۆستا كه يه وه وه هبى كورپى كه يسان^(١٦)،

ور ياييه ك:

ئەگەر پيشينه چاكه كانمان له شتيكدا جياوازيان هه بووبيت ئەوا ته نها ريگا بۆ چاره سه ر كردنى ئەو جياوازيه برىتى بووه له به لگه ي قورئان و سوننه ت، چونكه خواى گه وره ده فه رموويت:

﴿ فَإِنْ نَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴾

النساء: ٥٩

واته: ئەگەر له هه ر شتيكدا كيشه و ناكۆكى كه وته نيوانتانه وه ئەوا بۆ چاره سه ر كردنى بگه ريينه وه بۆلاى خواى گه وره (قورئانى پيروژ) و پينغه مبه ر ﷺ (فه رمووده سه حيه كانى)، ئەگەر به راستى ئيوه باوه رتان به خواو به روژى دواى هه يه، وه ئەمه ش چاكترو باشتره بۆ ئيوه .

(١٦) رواه الجوهري في مسند الموطأ (ق ١٣٨ ب)، من طريق إسماعيل بن أبي أويس، وابن عبد البر في التمهيد (١٠٢٣) من طريق أشهب بن عبدالعزيز، كلاهما عن مالك قال: (كان وهب بن كيسان يقعد إلينا ولا يقوم حتى يقول لنا: اعلموا ...) وذكرها وإسنادها صحيح .

وه وشه‌ی (شعی) لییره‌دا نه‌ناسراوه (نکیره) یه و له سیاقی مه‌رجدا (شرط) دا هاتووه، که نه‌مه‌ش هه‌موو جیاوازی و ناکۆکییه‌ک ده‌گریته‌وه له بواره بنچینه‌ی و لاوه‌کیه‌کاندا (الاصول و الفروع)، هه‌روه‌ک مامۆستا محمد ئه‌مین شنقیطی ئاماژه‌ی پیداوه^(۱۷).

وه هه‌روه‌ها ئیبن قه‌ییم ده‌فه‌رموویت: (ئه‌گه‌ر له قورئانی پیرۆز و سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ پوو‌نکردنه‌وه‌ی ئه‌و شتانه‌ی تیدا نه‌بوایه که جیاوازی و ناکۆکی له‌سه‌ره‌و ئه‌م دوانه‌ش به‌س نه‌بونایه، ئه‌وا فه‌رمانی نه‌ده‌کرد به‌گه‌رانه‌وه بۆلای قورئان و سوننه‌ت، چونکه نابیت و نه‌گونجاوه‌ خوی گه‌وره فه‌رمان بکات به‌گه‌رانه‌وه بۆلای شتی‌ک له‌کاتی دووبه‌ره‌کی و ناکۆکی‌دا له‌کاتی‌کدا که نه‌توانیت ئه‌و جیاوازیه یه‌ک لای بکاته‌وه و نه‌یه‌یلت^(۱۸)).

وصلی اللہ علی نبینا محمد وعلی آلہ وصحبہ أجمعین

(۱۷) (أضواء البيان: ۱/۳۳۳).

(۱۸) (إعلام الموقعين: ۱/۴۹).